

**Міністерство внутрішніх справ України
Донецький державний університет внутрішніх справ**

БРУССО КОСТЯНТИН МИРОСЛАВОВИЧ

УДК 343.98:343.7

**РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ В СФЕРІ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Маріуполь – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Донецькому державному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник

кандидат юридичних наук
Тарасенко Олександр Сергійович
Департамент персоналу МВС України,
начальник відділу забезпечення якості
освіти управління професійної освіти та
науки

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент
Шумейко Дмитро Олександрович,
Шевченківське управління поліції
Головного управління Національної поліції
в м. Києві, начальник

кандидат юридичних наук
Загамула Вадим Вікторович,
Головне слідче управління Національної
поліції України, старший слідчий в ОВС
1-го відділу управління розслідування
корупційних злочинів

Захист відбудеться «24» вересня 2021 року о 09.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 11.737.01 у Донецькому державному університеті внутрішніх справ за адресою: 87554, м. Маріуполь, проспект Адмірала Луніна, 89.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донецького державного університету внутрішніх справ за адресою: 87554, м. Маріуполь, проспект Адмірала Луніна, 89.

Автореферат розіслано «20» серпня 2021 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

А.О. Данилевський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Корупція була, є і, очевидно, буде (принаймні в найближчому майбутньому) однією з найбільш масштабних та глобальних проблем в Україні. Відповідно до ст. 19 Конституції України, посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що передбачені законами нашої держави. Від реалізації цього положення значною мірою залежить належна діяльність державного апарату, функціонування підприємств, установ та організацій усіх форм власності, своєчасне й справедливе розв'язання соціальних проблем, забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина, законних інтересів юридичних осіб. На вирішення цих питань має бути спрямовано зусилля всіх службових осіб владних органів.

Однак службові особи у сферах публічного права нерідко вдаються до злочинних порушень покладених на них обов'язків. Не виключення стала й сфера житлового будівництва. У цьому сегменті економіки країни значним залишається чинник корумпованості службових осіб підприємств та організацій (у галузі житлового будівництва станом на 2021 рік нараховується 29,6 тис. підприємств та 22,9 тис. фізичних осіб-підприємців) і державних контролюючих органів, які пов'язані тіньовими схемами з комерційними структурами й організованими злочинними угрупованнями. Нерідко внаслідок завищення вартості виконаних робіт на об'єктах, зведених шляхом підроблення проектно-кошторисної документації, необґрунтовано одержуються незаконні надприбутки, розмір яких зазвичай перевищує фактичні валові витрати. Системність і сталість розкрадань та інших кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва дає підстави визнати, що вони реально загрожують безпеці країни. Зокрема, упродовж 2015–2020 років внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) 7328 тис. кримінальних правопорушень за фактами вчинення розкрадань службовими особами у цій сфері, а направлено до суду з обвинувальним актом – лише 922.

Такі статистичні дані засвідчили те, що злочинці стали активно пристосовуватися до нової системи функціонування житлово-будівельної сфери і форм контролю за її діяльністю, розширили можливості незаконного збагачення, використовуючи нові та видозмінені способи розкрадань (коштів, товарно-матеріальних цінностей, що зайняли лідируючі позиції). Характерним для житлово-будівельної галузі є кваліфіковане приховування слідів та ознак кримінально караних діянь (частка латентної злочинності у цій сфері складає 70–80 %) шляхом використання мережі різних господарюючих суб'єктів недержавного сектору, що займаються житлово-будівельним бізнесом, підроблення проектно-кошторисної, реєстраційної та дозвільної документації, ігнорування житлово-будівельних норм і правил безпеки, неправомірного доступу до інформації в автоматизованих телекомунікаційних мережах, застосування удосконалених технологій відмивання злочинних доходів, що значно ускладнює своєчасне виявлення й розслідування таких правопорушень.

Загальні положення криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти власності загалом досліджували у своїх працях такі вчені як Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша, О. Я. Баєв, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, В. І. Василичук, О. І. Возгрін, І. В. Гора, Л. Я. Драпкін, А. В. Дулов, В. А. Журавель, В. С. Зеленецький, А. М. Кислий, І. І. Когутич, О. І. Козаченко, В. О. Коновалова, О. Є. Користін, О. П. Кучинська, В. К. Лисиченко, В. О. Образцов, О. В. Одерій, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва, Р. Л. Степанюк, О. О. Сухачов, В. В. Тіщенко,

О. Ю. Татаров, Л. Д. Удалова, П. В. Цимбал, В. Ю. Шепітько, О. О. Юхно, М. П. Яблоков та інші. Різні аспекти розслідування корупційних кримінальних правопорушень розглядали також А. Б. Балонь, І. В. Бабій, Д. А. Бондаренко, В. М. Ліщенко, Я. Є. Мишков, О. С. Тарасенко, В. М. Трепак, М. С. Цуцкірідзе, у сфері будівництва – Р. І. Благути, А. В. Вавриш, А. А. Вознюк, А. П. Запотоцький, М. І. Камлик, С. В. Князев, С. С. Кулик, В. Д. Ларічев, В. В. Лисенко, О. М. Литвак, М. А. Неймарк, Г. А. Матусовський, А. В. Микитчик, С. І. Ніколаюк, І. М. Попова, А. А. Сандрачук, Р. С. Сатуєв, О. А. Слабченко, О. В. Таран, О. В. Тихонова, С. С. Чернявський та інші.

Зазначені та інші науковці зробили вагомий внесок у розроблення досліджуваної проблематики, однак їхні праці ґрунтувались на законодавстві, що нині втратило чинність або зазнало суттєвих змін, а тому не повною мірою враховує та не завжди відповідає потребам правозастосовної практики. Тому, в умовах розбудови правової демократичної держави європейського зразка існує потреба у створенні дієвої системи кримінальної юстиції, здатної вживати скоординованих заходів, спрямованих на протидію злочинності та запобігання корупції й розроблені окремої методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері житлового будівництва. Усе вищевикладене актуалізує теоретичну та практичну значимість дослідження за обраною темою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 392/2020), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126), Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр. (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), а також згідно тематики науково-дослідних робіт Донецького юридичного інституту МВС України на 2017–2020 роки «Теоретико-прикладні основи забезпечення якості кримінального законодавства у сфері боротьби із злочинністю» (№ 0116U006148).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є вдосконалення положень криміналістичної характеристики та методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері житлового будівництва, на підставі теоретичного аналізу та в контексті правозастосовної практики.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі *задачі*:

- визначити особливості формування криміналістичної методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері житлового будівництва;

- розкрити елементи криміналістичної характеристики корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері житлового будівництва, виявити кореляційні зв'язки і залежності між її елементами;

- деталізувати обставини, що підлягають встановленню у таких кримінальних провадженнях;

- конкретизувати типові слідчі ситуації, версії, тактичні завдання початкового етапу розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері житлового будівництва та алгоритм слідчих (розшукових) дій (СРД) за їх виникненням;

- запропонувати напрями удосконалення взаємодії слідчих зі співробітниками

оперативних підрозділів та іншими суб'єктами;

- сформуванати тактику проведення окремих СРД і заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері житлового будівництва;

- виявити складнощі в організаційному забезпеченні та практиці тактико-криміналістичного забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері житлового будівництва;

- окреслити перспективи розвитку використання спеціальних знань і призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях цієї категорії.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що виникають у сфері житлового будівництва та діяльність органів досудового розслідування під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень у цій сфері.

Предмет дослідження – розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері житлового будівництва.

Методи дослідження. Для виконання поставлених задач застосовано сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що надали можливість усебічно вивчити об'єкт дослідження. *Загальнонаукові методи* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) дали змогу деталізувати зміст питань, розглянутих у роботі (розділи 1–3). У роботі також застосовувалися спеціальні методи, зокрема: *історико-правовий* – дозволив проаналізувати стан наукових досліджень, законодавства та правозастосовної практики щодо розслідування кримінальних правопорушень у сфері будівництва (підрозділи 1.1, 1.2, розділ 2); *догматичний* – при тлумаченні понятійного апарату дослідження (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 3.1, 3.3); *системно-структурний* – для окреслення структурних елементів криміналістичної характеристики корупційних кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва, з виділенням класифікаційних ознак, зв'язків і залежностей між окремими елементами (розділ 1); *системний* – з метою виокремлення обставин вчинення, типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування та побудови версій у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії (підрозділи 2.1, 2.2); *порівняльно-правовий* – під час аналізу діяльності недержавного сектору безпеки і правоохоронних органів, системи окремих СРД і НСРД (підрозділи 2.3, 3.1, 3.2); *статистичний* – під час опрацювання показників, які характеризують результати розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері житлового будівництва (розділи 1–3); *соціологічні (спостереження, інтерв'ювання, анкетування)* – для узагальнення результатів анкетування й інтерв'ювання працівників правоохоронних органів, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, матеріалів слідчої та судової практики (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення 141 кримінального провадження за ст. 191, 364, 366, 368 КК України, що були розглянуті судами у 2015–2020 роках з усіх регіонів країни; зведені дані анкетування 92 прокурорів, 129 слідчих та 160 оперативних працівників Національної поліції у містах Дніпрі, Києві, Львові, Одесі й Харкові; статистичні та аналітичні дані Офісу Генерального прокурора, МВС України, Національної поліції України, Державної фіскальної служби України, Державної судової адміністрації України, Державної аудиторської служби України, Державної архітектурно-будівельної інспекції України, Державної служби фінансового моніторингу України,

Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), міських та обласних державних адміністрацій, слідча та прокурорська практика.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших в Україні комплексних досліджень теоретичних і практичних питань методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері житлового будівництва, у якому сформульовано й обґрунтовано низку висновків і рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у відповідному напрямі, зокрема

вперше:

– визначено структуру комплексної криміналістичної методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва, яка включає загальні положення (основи) розслідування корисливих посягань на власність і службових зловживань, та окремі напрями розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (розкрадань) (привласнення чужого майна, що було ввірене особі чи перебувало в її віданні; розтрата такого майна службовою особою; привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою службовим становищем; різні види зловживань у сфері службової діяльності пов'язаної з наданням публічних житлово-будівельних послуг), а також предикатних кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190, 197-1, 206, 358, 361, 364, 364-1, 365-2, 366–368, 369-2 КК України;

– виокремлено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва залежно від об'єму інформації про подію та особу злочинця, запропоновано алгоритми їх вирішення (ситуації, що характеризуються наявністю інформації про кримінальне правопорушення та причетну службову особу; ситуації, яким притаманні окремі відомості щодо джерела, виду і об'єму отриманої інформації, що викликає необхідність у додатковій перевірці даних) та запропоновані напрями розслідування й алгоритм проведення СРД, заходів забезпечення кримінального провадження та НСРД характерних для кожного етапу при різних слідчих ситуаціях;

– розкрито організаційні засади взаємодії слідчих зі співробітниками оперативних підрозділів та уповноваженими працівниками контрольно-ревізійних управлінь (відділів) шляхом проведення й реалізації матеріалів ревізії, надання слідчим підрозділам тимчасового доступу до речей і документів, необхідних для проведення СРД, спільного збирання доказів, що стосуються кримінального провадження;

– запропоновано криміналістичний порядок (програму) збирання стороною обвинувачення доказів кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва шляхом проведення комплексу СРД, інших процесуальних дій та організаційних (контрольних) заходів, у тому числі вилучення (шляхом тимчасового доступу або обшуку) й огляду житлово-будівельної документації; ініціювання призначення ревізії (аудиту, службових та інших перевірок); допиту свідків, потерпілих і підозрюваних; призначення та проведення окремих видів експертиз;

удосконалено:

– структуру криміналістичної характеристики корупційних кримінальних

правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва, до якої включено такі елементи: предмет злочинного посягання; спосіб (підготовки, учинення, приховування) та обстановка вчинення кримінального правопорушення; слідова картина; особа злочинця;

– систематизацію найбільш поширених способів учинення розкрадань у сфері житлового будівництва, характерних для них ознак матеріального та інтелектуального підроблень документів, використання інших суб'єктів (юридичних осіб, службових і матеріально-відповідальних осіб, нотаріусів та ін.), серед яких виокремлено найбільш поширені технології протиправної діяльності;

– наукові положення виявлення ознак розкрадання у житлово-будівельній сфері на основі оцінки слідчим матеріалів перевірки заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення; актів державних контролюючих органів; матеріалів уповноважених осіб, які затримали службову особу під час учинення кримінального правопорушення; безпосереднє виявлення ознак кримінальних правопорушень за матеріалами оперативних підрозділів або інших кримінальних проваджень;

– порядок проведення, фіксації та перспектив використання результатів НСРД у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії: аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд, виїмка кореспонденції; знаття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; знаття інформації з електронних інформаційних систем; моніторинг банківських рахунків; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою, річчю або місцем;

дістало подальшого розвитку:

– типологія службових осіб, які причетні до вчинення корупційних кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва за відповідними критеріями (характером виконуваних ними службових функцій; кримінально-правовими ознаками; кількісно-якісним складом), що має значення для виявлення джерел інформації про підозрюваного, обрання тактичних прийомів проведення СРД та НСРД;

– тактичні підходи щодо вирішення проблеми подолання протидії розслідуванню з боку підозрюваного в ситуаціях, коли він не має наміру сприяти стороні обвинувачення в отриманні повної та достовірної інформації, не визнає своєї участі у вчиненні кримінального правопорушення, наполягає, що не усвідомлював корупційного протиправного характеру своїх дій, перекладає вину на співучасників, відмовляється від давання показань або дає очевидно неправдиві (суперечливі) показання;

– деталізований перелік обставин, які необхідно встановити на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва, зокрема: факт злочинних дій; службовий статус особи підозрюваного; документи;

– методика виявлення за бухгалтерськими та іншими документами фінансової звітності ознак порушень (збирання доказів) у сфері житлового будівництва шляхом упровадження сучасних форм і методів роботи, до яких належать інвентаризація, контрольний обмір, ревізія (аудит);

– рекомендації щодо порядку залучення слідчим різних категорій спеціалістів (надання консультацій та безпосередньої технічної допомоги; проведення документальних перевірок; витребування та отримання висновків ревізій та актів перевірок; призначення експертиз).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані у:

- *науково-дослідній сфері* – для подальшого розроблення наукових проблем розслідування корупційних кримінальних правопорушень (акт впровадження у науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ від 09.07.2021);

- *законотворчій діяльності* – під час внесення змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства України;

- *практичній діяльності* правоохоронних органів України – у системі службової підготовки та в практичній діяльності органів досудового розслідування, при розробленні та вдосконаленні відомчих нормативно-правових актів, підготовці посібників, методичних рекомендацій (акти Головного слідчого управління Національної поліції України від 01.07.2021 та Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань від 02.07.2021);

- *освітньому процесі* – під час підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять з курсантами та слухачами закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Розслідування окремих видів злочинів» та «Доказування у кримінальному провадженні» (акти Донецького державного університету внутрішніх справ від 09.07.2021 та 19.07.2021).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 27–28 березня 2020 р.); «Проектування безпекового середовища громад» (м. Маріуполь, 2 липня 2021 р.)»

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації відображено у восьми наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, дві – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (288 найменувань на 28 сторінках) та чотирьох додатків на 14 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 268 сторінок, із них основний текст – 205 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, надано відомості щодо шляхів і форм їх упровадження; наведено характеристику апробацій і публікацій дисертанта, у яких відображено основні положення роботи, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретичні засади розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва» складається з двох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Особливості формування методики розслідування*

корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва» наголошено, що відсутність систематизованих відомостей про методичку розслідування кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень, особливо за сучасних умов боротьби з корупцією, значно знижує ефективність правоохоронної діяльності. Поряд з цим, особи, які вчиняють такі кримінальні правопорушення, добре орієнтуються в сучасному законодавстві, мають ґрунтовні знання у сфері економічної діяльності, між ними існують тісні корупційні зв'язки. Ці та інші обставини дають можливість приховувати злочинну діяльність та протидіяти розслідуванню.

Доведено, що для розробки методички розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва, необхідне формування відповідної криміналістичної характеристики, яка виступає саме як система узагальнених за результатами емпіричного дослідження відомостей про різні важливі з криміналістичної точки зору ознаки (елементи) аналізованих діянь. Пізнання закономірних зв'язків між елементами системи (причинно-наслідкових, інформаційних, просторових і часових) сприяє успішному вирішенню завдань на всіх етапах розслідування та конкретизації застосованих криміналістичних прийомів і засобів.

Корупційні кримінальні правопорушення у сфері житлового будівництва визначені як однорідна група суспільно небезпечних діянь, що містять спільні родові ознаки, зокрема вчиняються: у процесі здійснення службової діяльності в сфері житлового будівництва та спрямовані на порушення норм і правил, що закріплені в регулятивному законодавстві (стандартах) і локальних нормативно-правових актах; спеціальними суб'єктами – службовою особою (державним службовцем). У контексті розслідування важливе значення має їх розподіл залежно від об'єкта кримінально-правової охорони (проти власності; у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг); способів (технологій) учинення суспільно небезпечних діянь (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; зловживання у сфері службової діяльності пов'язаної з наданням житлово-будівельних послуг); етапів житлового будівництва (підготовка до будівельних робіт, у тому числі дозвільні та тендерні процедури, їх початок; активна фаза будівництва; завершення будівництва і здача об'єкта в експлуатацію, з часто притаманним корупційним залученням працівників державних контролюючих органів, комунальних та інших служб).

Водночас, при всій багатоплановості кримінально-правового змісту і кваліфікації корупційних кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва вони все ж становлять однорідну групу суспільно небезпечних діянь, об'єднаних спільними ознаками: по-перше, вчиняють спеціальні суб'єкти, які є учасниками правовідносин в одній галузі економіки – житловому будівництві (охоплює організаційні, проектні, будівельно-монтажні роботи, пов'язані зі створенням, зміною житлових об'єктів, а також взаємодію учасників житлового будівництва з органами державної влади з приводу організації та здійснення таких робіт); по-друге, вчиняють представники державних інституцій під час реалізації дозвільних, тендерних, контрольних-наглядових та інших закріплених регулятивним законодавством процедур; по-третє, сліди корупційної злочинної діяльності у сфері житлового будівництва відображаються (фіксуються) у відповідних господарських і

фінансових документах; по-четверте, наявність протидії розслідуванню (у 92 % кримінальних проваджень).

У підрозділі 1.2 «Криміналістична характеристика корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва» розглянуто спосіб та обстановку вчинення, предмет посягання, слідову картину, особу злочинця.

За результатами аналізу матеріалів кримінальних проваджень, виокремлені основні та найбільш поширені способи вчинення досліджуваної категорії кримінальних правопорушень: укладення фіктивних договорів підряду (субпідряду) з подальшим підробленням офіційних документів з метою незаконного заволодіння коштами, виділеними на житлове будівництво (48 %); складання фіктивних актів приймання виконаних житлових будівельних робіт з метою незаконного перерахування грошових коштів (40 %); використання підроблених довідок про завищену вартість виконаних житлово-будівельних робіт, порівняно з фактичними витратами (38 %); привласнення службовою особою коштів, виділених в авансовому порядку на будівництво житла, які перебували в її віданні (25 %); умисне внесення завідомо неправдивих відомостей до матеріальних звітів з метою привласнення коштів (19 %); розтрата коштів, виділених на проведення конкретного обсягу робіт, на потреби, не пов'язані з виконанням взятих зобов'язань з будівництва, обумовлених договором (14 %); підроблення документів (дефектний акт, кошторис), на підставі яких обґрунтовується проведення будівельних робіт певної кошторисної вартості, а також, які відображають грошовий вираз етапів будівництва (12 %); завищення обсягів виконаних робіт та застосування неправильних нормативів на роботи шляхом фальсифікації звіту про витрачання будівельних матеріалів у співвідношенні з будівельними нормами (12 %); підроблення службовою особою відомостей на видачу заробітної плати за договором підряду на виконання будівельних (ремонтних) робіт (10 %); укладення договору про пайову участь у будівництві з подальшим привласненням коштів, ввірених за умовами такого договору (8 %). Такі способи вчинення поєднуються з різними видами службових підроблень проектно-кошторисної та фінансово-господарської документації (договорів підряду на виконання будівельних робіт, актів приймання виконаних робіт, відомостей щодо виплати заробітної плати, довідок вартості будівельних матеріалів тощо) та корупційними діями службових осіб будівельних організацій і уповноважених державних органів.

Поширеними способами приховування є фальсифікація окремих документів (протоколів, договорів, балансу, звіту житлово-будівельного підприємства, розписок тощо) (73 %); використання корупційних зв'язків при проведенні контрольних перевірок, ревізій (58 %) тощо.

Доведено, що вивчення обстановки вчинення буде повним у разі аналізу правових підстав, порядку реалізації і статусу учасників фінансової схеми, особливостей обліку, документообігу та інших умов, що визначають можливість застосування певного способу вчинення кримінального правопорушення. Характеристика структурних елементів обстановки дає можливість встановити наявність безпосереднього зв'язку процесу житлового будівництва з діяльністю підозрюваних службових осіб. Криміналістичне значення мають такі складові обстановки: стадії і технологічні цикли здійснення житлово-будівельних робіт; загальний стан контролю за зберіганням майна, фінансовою дисципліною та дотриманням правил безпеки; повноваження та відповідальність службових і матеріально-відповідальних осіб, їх доступ до предмета злочинного посягання.

Предметом посягання найчастіше виявляються: готівкові кошти у національній валюті (45 % кримінальних проваджень), товарно-матеріальні цінності (асфальт, бітум, будматеріали, труби, пісок тощо) (44 %); безготівкові кошти (29 %), готівкові кошти в іноземній валюті (14 %), матеріальні цінності (10 %), цінні папери (2 %). Дослідження показало, що 72 % із всіх опитаних слідчих не бачать чіткої різниці між такими різновидами предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України, як «ввірене майно» та «майно, що перебуває у віданні». У зв'язку з цим окремо акцентовано увагу та доведено, що підставою розмежування ввіреного майна та майна, що перебуває у віданні особи, як предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України, є характер правовідносин між власником і цією особою, а також обсяг повноважень по відношенню до майна. Щодо ввіреного майна – це зобов'язально-правові відносини з фактичною можливістю володіння (утримання) майна. Такі відносини виникають виключно на договірній основі. Щодо майна, яке знаходиться у віданні, – це зобов'язально-правові та речово-правові відносини із наявністю певного обсягу правомочностей власності щодо майна. Останні можуть ґрунтуватися як на положеннях договору, так і чинного законодавства.

У слідовій картині кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва найважливіше значення мають документи, що містять криміналістичні ознаки, а саме: а) управління житлово-будівельною організацією (юридичної особи) – дозвільні (у тому числі погоджувальні і узгоджувальні), установчі та реєстраційні, організаційно-управлінські, проектно-кошторисні, бухгалтерського обліку та звітності, що підтверджують виконання договірних зобов'язань або відображають результати внутрішніх і зовнішніх перевірок; б) підприємств, установ та організацій, які наділені правом розпорядження коштами на житлове будівництво (розрахунково-платіжні відомості, банківські платіжні документи тощо); в) органів, уповноважених на здійснення контрольних та ревізійних функцій (акти ревізій, проведення контрольних обмірів, позапланових документальних перевірок, зустрічних звірок); г) нормативні документи, що регулюють житлово-будівельну діяльність (нормативно-правові акти, технічні регламенти, державні стандарти, норми і правила, технічні умови).

На підставі вивчення кримінальних проваджень узагальнено дані про службових осіб, які брали участь у вчиненні злочинних дій у сфері житлового будівництва, які як правило вчиняють чоловіки (78 %) віком від 30 до 49 років (80 %), з базовою вищою освітою (68 %). У вчиненні корупційних дій беруть участь службові особи суб'єктів контролюючих органів за сферою житлового будівництва (керівники – у 44 %; головні бухгалтери – у 34 %, виконавчі робіт, майстри дільниць, бригадири – 28 %). У 16 % випадків вони є співвласниками підприємств з ознаками фіктивності. Вчиняючи розкрадання у цій сфері з корисливих мотивів, такі особи широко використовують у виборі способів свій авторитет, професійні знання, дружні, життєві та інші зв'язки з особами у різних господарських і державно-владних структурах. Злочинні посягання у 75 % вчинено у складі групи, з них у 45 % проваджень кількість співучасників не перевищувала двох осіб (групи чисельністю три особи траплялись у 24 %; чотири особи – у 21 %; п'ять і більше осіб – у 9 %).

Розділ 2 «Організація початкового етапу розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Обставини, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва» аналіз кримінальних проваджень засвідчив, що основними причинами і підставами внесення відомостей до ЄРДР є: звернення громадян та юридичних осіб (26 %); повідомлення інформаторів (21 %); матеріали правоохоронних органів (СБУ, прокуратури, НАБУ, НАЗК) (19 %); результати планових контрольно-ревізійних перевірок (14 %); матеріали кримінальних проваджень та справ про адміністративні правопорушення (10 %); публікації в мас-медіа, мережі Інтернет, матеріали журналістських розслідувань (9 %).

Головними завданнями, що постають перед слідчим на початковому етапі розслідування, є належний збір і фіксація матеріальних слідів кримінального правопорушення з метою висунення і перевірки робочих версій. Тому слідчий після внесення відомостей до фактичного оголошення підозри особі повинен провести такі дії: а) встановити факт корупційних дій, предмет та спосіб вчинення, особу злочинця, наявність співучасників (злочинна група), інших кримінальних правопорушень, що певним чином пов'язані із розслідуваним; якою сумою визначається заподіяна шкода тощо; б) встановити службовий статус особи, яка вчинила корупційне кримінальне правопорушення; характер, умови та особливості роботи житлово-будівельної організації, де вчинено кримінальне правопорушення; характер дій або бездіяльності службової особи; фактичні дії, виконувані службовою особою, та їх зв'язок дій з використанням службового становища всупереч інтересам служби; причинний зв'язок між діями і шкідливими наслідками; кількість кримінальних правопорушень, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень (епізодичність); зв'язок з іншими правопорушеннями, пов'язаними з корупцією; в) витребувати від житлово-будівельних організацій, органів державної влади, місцевого самоврядування, службових осіб документи, висновки експертів, акти результати інвентаризацій, ревізій, інших спеціальних перевірок (відповідно до ч. 5 ст. 40, ч. 2 ст. 93 КПК України); г) звернутися в установленому порядку до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до предметів і документів (ч. 1 ст. 160 КПК України), зокрема які містять охоронювану законом таємницю (про рух коштів за певний період, копії документів, на підставі яких перераховувалися кошти) та, в разі прийняття відповідного рішення, вилучити їх; г) призначити ревізії та фінансові перевірки суб'єктів житлового будівництва; провести (доручити проведення) СРД та НСРД; призначити необхідні експертизи; залучити спеціаліста.

У підрозділі 2.2 «Типові слідчі ситуації та версії розслідування» виходячи з обставин, які вдалося встановити на момент внесення відомостей до ЄРДР виділено такі типові слідчі ситуації: а) встановлено дані про подію кримінального правопорушення й особу злочинця; службова особа затримана; б) є дані про подію, спосіб вчинення, проте інформація про злочинця є недостовірною або не перевіреною; в) є дані про подію, спосіб учинення, але особа злочинця невідома; з характеру джерел отримання початкової інформації: інформацію про кримінальне правопорушення отримано унаслідок проведення оперативно-розшукових заходів або комплексу інших перевірочних заходів правоохоронних органів або перевірок (ревізій) фінансово-господарської діяльності контролюючими органами (уповноваженими особами).

До загальних версій на початковому етапі розслідування розкрадань, що є основою для висунення конкретних версій, віднесені такі: а) розкрадання мало місце

за тих обставин, про які повідомив заявник і які вбачаються з матеріалів перевірки; б) розкрадання не мало навмисний характер, а заявник помилився, не врахувавши всі правові, процесуальні та інші аспекти фактичних обставин; в) відсутня подія розкрадання, а заявник повідомляє неправдиву інформацію, щоб приховати інше кримінальне правопорушення, у тому числі і факт своєї участі у ньому. До конкретних віднесені версії стосовно службової особи та її можливих зв'язків; місць зберігання і збуту об'єктів отриманих від корупційних дій; обставин, за яких вчинено кримінальне правопорушення; розміру заподіяної шкоди.

У підрозділі 2.3 «Організація взаємодії слідчих зі співробітниками оперативних підрозділів та іншими суб'єктами» розкриті теоретичні положення щодо змісту взаємодії між слідчими та оперативними працівниками на сучасному етапі, існуючі проблемні питання й шляхи їх вирішення. Встановлено, що організаційними формами взаємодії за такими кримінальним правопорушенням є внутрішня взаємодія між підрозділами Національної поліції України (87 %), а саме: сумісне обговорення матеріалів, планування, підготовка і здійснення процесуальних дій, а також оцінка їх результатів; обмін інформацією про хід встановлення особи-підозрюваного; реалізація оперативних матеріалів; участь у функціонуванні слідчо-оперативних груп.

Основним напрямом взаємодії при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва є проведення ревізії. Такий процес організації ґрунтується на знанні бухгалтерського обліку, економіки, значного обсягу відповідних нормативних документів із залученням спеціалістів Державної аудиторської служби України. У кримінальному процесі потреба в проведенні ревізії визначається матеріалами кримінального провадження. Однак, відсутність належної кримінально-процесуальної регламентації порядку призначення ревізій спричиняє виникнення проблем у їх реалізації на практиці.

Розділ 3 «Криміналістичне забезпечення збирання доказів у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Тактико-криміналістичне забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій і заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва» встановлено, що основними процесуальними способами отримання документів з ознаками речових доказів є огляд речей (27 %) і документів (92 %), обшук (64 %), допит підозрюваного (38 %), потерпілих (68 %) та свідків (100 %), а також тимчасовий доступ до речей і документів (глава 15 КПК України) (64 %), витребування документів, висновків ревізій та актів перевірок (в порядку ч. 2 ст. 93 КПК України) (59 %).

Об'єктами пошуку найчастіше є документи фінансово-господарської діяльності, бухгалтерської звітності, їх фрагменти, фотокопії (справжні та з ознаками підробки); бланки документів з реквізитами суб'єктів господарської діяльності (відбитками печаток, штампів, підписами службових осіб); комп'ютерна техніка та електронні носії інформації; зразки бланків, штампів та печаток суб'єктів господарської діяльності; гроші (готівка в національній та іноземній валюті); особисті речі (записні книжки, чернетки, щоденники тощо). Обшуки найчастіше проводять: за місцем проживання підозрюваних (керівників і головних бухгалтерів) (92 %); за місцем роботи підозрюваних у їх службових кабінетах або інших

приміщеннях (78 %); у господарських приміщеннях житлово-будівельних підприємств (72 %); за місцем проживання їх родичів, знайомих (19 %); в інших місцях (дачі, гаражі, садові ділянки, транспортні засоби) (17 %). Така СРД у 94 % проводиться з метою встановлення групового характеру та отримання інформації про організоване злочинне угруповання й характеризується одночасністю проведення щодо декількох підозрюваних.

Опитування практичних працівників довело недостатність дослідження питаннями виявлення типових слідчих ситуацій, які складаються при проведенні допиту підозрюваного і потерпілих, та необхідність розробки на їх основі практичних рекомендацій щодо його проведення (вказали 89 % слідчих). Допит підозрюваного переважно має конфліктний характер (97 %), супроводжується відмовою давати показання та даванням завідомо неправдивих показань, запереченням злочинного характеру своїх дій. Вказане обумовлює необхідність попередньої підготовки та застосування тактичних прийомів: встановлення психологічного контакту, максимальна деталізація показань; постановка різного виду запитань та вірний вибір їх послідовності, пред'явлення доказів, створення уявлення про інформованість слідчого, використання стадії «вільної розповіді». Запропонована тактика допиту у складних ситуаціях, в яких розкрадання вчинене групою осіб – 92 % і організованою групою – 8 %. Такі ситуації, як правило, носять конфліктний характер з багатьма способами протидії розслідуванню (51 %).

Розглянуто особливості проведення такого заходу забезпечення кримінального провадження як «тимчасовий доступ до речей і документів» (гл. 15 КПК України), що має важливе значення для отримання інформації від матеріальних джерел (63 % опитаних прокурорів, 78 % – слідчих). У ході аналізу діяльності слідчого при застосуванні такого заходу встановлено, що порядок здійснення тимчасового вилучення майна є бюрократизованим та вимагає від слідчого значних затрат часу. При цьому час, затрачений слідчим на проходження процедури, може призвести до втрати документів та інших речових доказів.

Звернута увага на оцінку слідчим або прокурором можливих джерел інформації на підставі яких призначаються та проводяться ревізії. Використовуючи результати ревізії в кримінальному провадженні, слід зважати на можливість одержання відповідної інформації на підставі бухгалтерського обліку. Ревізії доцільно призначати лише з урахуванням питань, на які може бути надано відповіді та які можуть бути використані як належні докази в кримінальному провадженні. Фактичними підставами ініціювання проведення ревізій є: наявність у матеріалах кримінального провадження окремих фактів протиправної діяльності, що підтверджують необхідність перевірки за первинними документами діяльності організації загалом (за умови, що за цей період планову ревізію не проводили); обґрунтоване клопотання підозрюваного щодо проведення ревізії; встановлення в процесі розслідування факту роботи підозрюваного в іншій організації на аналогічній посаді; виявлення в процесі розслідування злочинних зв'язків підозрюваного з представниками інших підприємств, організацій; повідомлення експерта-бухгалтера про неможливість надати експертний висновок щодо конкретних питань без попередньо проведеної ревізії. При вирішенні питання про ініціювання ревізії або призначення судово-економічної експертизи спеціаліст в галузі бухгалтерського обліку може надати слідчому консультацію щодо формулювання запитань ревізору чи експерту.

У підрозділі 3.2 «Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва» наголошено, що національне законодавство, що стосується оперативно-розшукової діяльності та кримінального судочинства, переживає період глибокого і радикального реформування. Ці обставини зумовлюють активізацію наукового пошуку, особливо в частині використання в доказуванні результатів НСРД, оскільки саме ці аспекти правової реформи сприймаються неоднозначно і спричиняють наукову дискусію. Розглянуто організаційно-тактичні засади проведення окремих НСРД у таких кримінальних провадженнях: аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд, виїмка кореспонденції; знаття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; моніторинг банківських рахунків; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою, річчю або місцем.

З метою підвищення ефективності протидії корупційної організованої злочинності слідчому (прокурору) відповідно до вимог оперативної практики та з урахуванням досвіду розвинутих країн слід надати право одержання слідчим (прокурором) інформації про з'єднання абонентів без ухвали слідчого судді, оскільки воно не пов'язане з обмеженням конституційних прав конкретних осіб й відповідає існуючій процесуальній практиці (ст. 263 КПК України); із кримінального процесуального законодавства вилучити існуючі посилання на законодавче визначення тактики проведення НСРД, оскільки тактика формується конкретною оперативною ситуацією, а її зміст має режимні обмеження (ч. 5 ст. 273 КПК України).

Враховуючи як прямо зазначені в КПК України випадки використання відомостей, отриманих під час проведення НСРД, так і законодавчо не передбачені, але зумовлені практикою, виділені напрями використання їх результатів: у доказуванні обставин, передбачених ст. 91 КПК України, в тому ж кримінальному провадженні, під час здійснення якого вони отримані (ст. 256 КПК України); до внесення відомостей до ЄРДР (ст. 257 КПК України); в іншому кримінальному провадженні (ст. 257 КПК України); при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження (запобіжних заходів, відсторонення від посади, тимчасового доступу до речей і документів, арешту майна); при вирішенні питання про доцільність та виправданість проведення СРД (зокрема, обшуків, оглядів); при вирішенні питання про доцільність та виправданість проведення інших НСРД; при розгляді слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора; при вирішенні питання про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування; з метою забезпечення безпеки учасників кримінального провадження; як підстави для заведення оперативно-розшукової справи; для розшуку підозрюваного, обвинуваченого.

У підрозділі 3.3 «Використання спеціальних знань під час встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження» встановлено, що спеціальні знання під час розслідування таких кримінальних правопорушень використовують у: а) процесуальній формі – під час участі суб'єктів спеціальних знань у процесуальних діях; б) непроцесуальній формі – під час отримання слідчим консультацій, роз'яснень.

За результатами вивчення слідчої практики з'ясовано, що у кримінальних провадженнях про розкрадання у сфері житлового будівництва спеціальні знання

застосовують під час: 1) проведення експертиз – 43 % (експерти можуть надати висновок стосовно визначеного кола питань для планування розслідування, формулювання версій. До числа основних недоліків, пов'язаних з призначенням та проведенням експертиз по даній категорії кримінальних проваджень віднесено: незрозумілість предмета експертизи (49 %); постановка перед експертом запитань, які не враховують складність слідчої ситуацій та призводять до збільшення термінів розслідування й призначення додаткових експертиз (29 %); не призначення експертиз коли їх проведення обов'язкове (22 %)); 2) проведення документальних перевірок (позапланових ревізій) – 27 % (сприяють виявленню фактів порушення законодавства, встановленню службових і матеріально відповідальних осіб, які допустили або вчинили кримінальні правопорушення (розкрадання майна, коштів, ухилення від сплати податків, нецільового використання коштів тощо); 3) отримання письмових висновків спеціалістів – 14 % (спеціаліст у галузі бухгалтерського обліку може надати консультації з приводу процедури руху грошових коштів, документального оформлення фінансових операцій, бухгалтерської звітності, постановки запитань на допиті, підбору необхідних для пред'явлення документів); 4) участі спеціалістів у проведенні СРД – 12 %, допиту експерта (під час судового розгляду) – 4 %.

ВИСНОВКИ

У дисертації на підставі узагальнення відповідних концепцій вітчизняних й іноземних учених, практики правоохоронних органів України розроблено наукові положення й отримано результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову задачу щодо особливостей розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва, зокрема:

1. Житло – квартири багатоквартирних будинків, одноквартирні будинки, кімнати в квартирах чи одноквартирних будинках, а також інші приміщення, призначені для постійного або тимчасового проживання людей, що завершені будівництвом та віднесені у встановленому порядку до житлового фонду. Будівництво житла – це регламентована нормами права сукупність послідовних дій щодо створення будівлі (об'єкта), призначеної та придатної для постійного проживання в ній людей, яка має одну чи кілька квартир і необхідні допоміжні приміщення. Об'єктом житлового будівництва є кожний відокремлений житловий будинок.

Комплексна криміналістична методика корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва – це система наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій щодо виявлення і розслідування таких кримінальних правопорушень, проведення процесуальних дій, а також їх комплексів, спрямованість і послідовність яких залежать від ситуацій розслідування; її предмет обумовлений криміналістичною характеристикою, а зміст визначають пошуково-пізнавальні процеси, що впливають із тактичних завдань. Змістом криміналістичної характеристики є відомості про злочинну діяльність, що містять побудову описової моделі та встановлення зв'язків між її елементами. Лише в разі врахування обох цих складових можливе формування криміналістичної методики як наукового продукту та практичного інструменту.

2. Елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва є спосіб підготовки, учинення та

приховування кримінальних правопорушень; обстановка вчинення кримінального правопорушення; предмет злочинного посягання; відомості про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, злочинні групи та потерпілих; слідова картина. Важливе місце у такій структурі посідають взаємозв'язки слідової картини та способу вчинення кримінальних правопорушень, оскільки характер і локалізація слідів безпосередньо визначаються діями винуватих осіб, які в певній обстановці (з урахуванням специфіки функціонування житлово-будівельної організації, умов зберігання матеріальних цінностей, охорони об'єктів та контролю) обирають конкретний предмет (предмети) злочинного посягання (будівельні матеріали, обладнання та кошти), залишаючи криміналістично значимі відображення в речах і документах, дослідження яких має найбільше значення для встановлення ознак події кримінального правопорушення та причетних до нього осіб.

У побудові криміналістичної характеристики важливо встановити кореляційні зв'язки між особливостями правового становища житла, способом вчинення кримінального правопорушення та розміром збитків; між способом вчинення та механізмом слідоутворення; між особливостями механізму слідоутворення, службовою особою та можливими співучасниками; між кримінальним правопорушенням, що розслідується, та іншими протиправними діями.

3. Складність виявлення корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва полягає в тому, що в діях службових осіб важко встановити ознаки кримінального правопорушення. Виявлення корупційних кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва, слід розглядати як: а) ініціативне збирання правоохоронними органами з будь-яких джерел інформації про ознаки кримінального правопорушення. Для підтвердження факту розкрадання потрібно вжити низку оперативно-розшукових заходів, спрямованих на встановлення та порівняння ознак цивільно-правових деліктів і злочинного наміру, а також корупційного кримінального правопорушення та інших складів правопорушень. Специфіка функціонування житлово-будівельної організації визначає порядок здійснення та документального оформлення житлово-будівельних робіт, з урахуванням чого правопорушники (відповідно до свого службового становища, можливостей доступу до певних ресурсів, а також власних професійних якостей) за певних умов обирають конкретний спосіб учинення кримінального правопорушення; б) результат цієї діяльності, що є підставою для початку досудового розслідування; в) встановлення обставин вчинення інших кримінальних правопорушень уже під час досудового розслідування шляхом проведення процесуальних дій. Засобом виявлення поряд з оперативно-розшуковою та кримінальною процесуальною діяльністю, вважається також ревізія та інвентаризація.

4. Характер і структура початкового етапу розслідування корупційних кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва прямо залежать від наявної слідчої ситуації, зокрема: а) підозрюваного (службову особу) у розкраданні встановлено і він не переховується (38 %); б) підозрюваного встановлено, але він не визнає себе винним у вчиненні правопорушення (28 %), або взагалі відмовляється від дачі показань, але його вина підтверджується матеріалами кримінального провадження (11 %); в) підозрюваного встановлено, але він переховується з метою уникнення кримінальної відповідальності та його місцезнаходження невідоме (24 %); г) підозрюваного затримано під час учинення (замаху на вчинення) кримінального правопорушення (10 %).

Типовими версіями стосовно характеру події (що сталося), висування яких на початковому етапі розслідування сприятиме якнайшвидшому встановленню фактичних обставин, є такі: а) розкрадання мало місце: кримінальне правопорушення вчинене матеріально-відповідальною особою, керівником організації, її службовою особою та (або) «сторонніми» особами; б) розкрадання немає, учинено адміністративне правопорушення; в) кримінальне правопорушення інсценовано, тобто заява про розкрадання приховує дії або допомагає реалізувати наміри службових осіб обслуговуючих організацій, зацікавлених власників будинку тощо; г) має місце конфлікт інтересів господарюючих суб'єктів щодо дотримання норм чинного законодавства.

5. Виокремлено специфіку та форми спільної діяльності прокуратури, органів Національної поліції (підрозділів кримінальної поліції, слідства), уповноважених підрозділів (службових осіб) центральних органів виконавчої влади, які виконують регуляторні функції (Державна аудиторська служба, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, Державна архітектурно-будівельна інспекція, Держфінмоніторинг), а також суб'єктів недержавного сектору (нотаріуси, реєстратори, оцінщики, працівники служб безпеки та ревізійних служб, громадські організації, засоби масової інформації).

Визначено, що під час розслідування розглядуваних кримінальних правопорушень взаємодія слідчих з оперативними працівниками виражалася у: проведенні спільної діяльності у межах слідчо-оперативних груп (100 % слідчих); виявленні кримінальних правопорушень, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень (40 %); проведенні НСРД, пов'язаних з установленням фактів злочинної діяльності службових осіб (59 %); виконанні доручень слідчого (100 %); сприянні слідчому в проведенні окремих СРД (68 %); здійсненні взаємного обміну інформацією (100 %).

6. Однією з головних процесуальних задач під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва є виявлення, огляд, вилучення і забезпечення збереження документів та інших матеріальних носіїв інформації. З цією метою, необхідно проводити комплекс СРД (огляд, обшук, допит, одночасний допит двох чи більше допитаних осіб, призначення експертиз), тимчасовий доступ до речей і документів (глава 15 КПК України), витребування документів, висновків ревізій та актів перевірок (у порядку ч. 2 ст. 93 КПК України).

Предметами тимчасового доступу є договірні, дозвільні, технічні і виробничі документація житлово-будівельних організацій (фінансово-звітні документи; документи, що відображають результати внутрішніх та зовнішніх перевірок; цивільно-правові договори на виконання певного обсягу будівельних робіт). Кримінальне процесуальне законодавство передбачає, що тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду, що не дозволяє оперативно діяти слідчому, прокурору та отримувати докази у кримінальному провадженні. Тому, є необхідним розширити перелік підстав тимчасового доступу до речей і документів, а також спростити порядок такого тимчасового доступу, особливо це стосується інформації, що знаходиться в операторів телекомунікаційних мереж, а у виняткових випадках надати слідчому (за погодженням з прокурором) та прокуророві право здійснювати такий захід до передбаченої ст. 162 КПК інформації без ухвали слідчого судді з подальшим відповідним зверненням до суду за аналогією з порядком проведення НСРД.

7. Аналіз правоохоронної практики щодо проведення НСРД, а також використання їх результатів у кримінальному провадженні під час доказування у кримінальному провадженні, дозволив виявити типові проблемні моменти, що негативно впливають на ефективність доказування у кримінальному судочинстві та виконання його завдань, зокрема: складення протоколу не в день їх проведення (19 %); підписання протоколу про проведення іншими оперативними співробітниками, які фактично цих дій не проводили (19 %); затяжна процедура розсекречування матеріальних носіїв інформації (18 %); традиційні відмови зняти гриф секретності з ухвал слідчих суддів про надання дозволу на проведення (17 %); невідповідність протоколів про проведення інформації на матеріальних носіях (15 %); незацікавленість з боку оперативних працівників у їх якісному проведенні (12 %). У зв'язку з цим використання результатів НСРД є досить актуальним питанням для сучасного кримінального процесу, а недосконалість процесуального отримання та закріплення доказів є однією з головних проблем визнання їх неналежними, недопустимими, недостовірними та недостатніми.

8. Основними завданнями застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері житлового будівництва є повне, всебічне дослідження доказів, виявлених у процесі проведення процесуальних дій: надання консультацій та безпосередньої технічної допомоги (ст. 71 КПК України), витребування та отримання висновків ревізій та актів перевірок (ч. 2 ст. 93 КПК України), призначення експертиз (ст. 242 КПК України). Документальна перевірка та ревізія фінансово-господарської діяльності суб'єкта житлового будівництва є основними заходами для визначення реального стану справ у цій сфері, його матеріально-технічних зобов'язань, дієвими інструментами встановлення самого факту вчинення кримінальних правопорушень. У кримінальних провадженнях стосовно «службових» розкрадань найчастіше проводять: судово-економічні експертизи (фінансово-кредитну, бухгалтерську, фінансово-економічну), з метою перевірки повноти і обґрунтованості акту документальної ревізії щодо можливих порушень в діях керівників, службових та матеріально-відповідальних осіб, а також уточнення розміру завданого правопорушенням матеріальної шкоди – 36 %; будівельно-технічну та технічну експертизу документів, які дозволяють визначити відповідність проведених житлово-будівельних робіт нормативним стандартам і правилам, правильність складання проектно-кошторисної документації, встановити фактичні обсяги виконаних робіт, витрачених будівельних матеріалів та їх вартість тощо – 31 %; почеркознавчу – 27 % та комп'ютерно-технічну експертизи (6 %).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бруссо К. М. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва. *Право та державне управління*. 2019. № 2. Т. 1. С. 280–286.

2. Бруссо К. М. Криміналістична характеристика особи злочинця, який вчиняє корупційні кримінальні правопорушення у сфері житлового будівництва. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 476–479.

3. Kostiantyn Brusso. Use of materials of operative-search activity in criminal proceedings concerning corruption criminal offenses which are committed in the sphere of

housing construction. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 8(36). Vol. 1. S. 163–169.

4. Бруссо К. М. Теоретичні основи формування методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 550–553.

5. Бруссо К. М. Способи вчинення корупційних кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 4. С. 142–148.

6. Бруссо К. М. Загальна характеристика корупційних кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2021. № 51. С. 47-50.

7. Бруссо К. М. Взаємодія оперативних підрозділів з суб'єктами недержавного сектору безпеки у протидії корупційним кримінальним правопорушенням, які вчиняються в сфері житлового будівництва. *Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 27–28 берез. 2020 р.). Запоріжжя : «Истина», 2020. С. 101–103.

8. Бруссо К. М. Поняття та сутність житла як об'єкта вчинення кримінальних правопорушень. *Проектування безпекового середовища громад*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 2 лип. 2021 р.). Київ : ТОВ «Компанія ВАІТЕ», 2021. С. 44–46.

АНОТАЦІЇ

Бруссо К.М. Розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 – Право). – Донецький державний університет внутрішніх справ. Маріуполь, 2021.

У дисертації проведено комплексне дослідження правових, теоретичних та організаційно-тактичних засад криміналістичного забезпечення розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва з огляду на нормативні положення чинного кримінального процесуального законодавства. Надано характеристику корупційних кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва та розроблено структуру криміналістичної характеристики, зокрема окреслено предмет злочинного посягання і способи, обстановку, слідову картину й типологію осіб, які вчиняють такі кримінальні правопорушення. Деталізовано обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні та конкретизовано типові слідчі ситуації, версії, тактичні завдання початкового етапу розслідування. Сформовано тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій і заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва. Виявлено складнощі в організаційному забезпеченні та практиці тактико-криміналістичного забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування таких злочинів. Окреслено перспективи розвитку використання спеціальних знань і призначення судових експертиз.

Ключові слова: житлове будівництво, корупція, службова особа,

криміналістична характеристика, кримінальне провадження, розслідування, слідча (розшукова) дія, негласна слідча (розшукова) дія, спеціальні знання.

Бруссо К.Н. Расследование коррупционных уголовных преступлений, совершаемых в сфере жилищного строительства. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность (081 – Право). – Донецкий государственных университет внутренних дел. Мариуполь, 2021.

В диссертации осуществлено комплексное исследование правовых, теоретических и организационно-тактических основ криминалистического обеспечения расследования коррупционных уголовных преступлений, совершаемых в сфере жилищного строительства с учетом нормативных положений действующего уголовного процессуального законодательства.

Определена структура комплексной криминалистической методики расследования коррупционных уголовных правонарушений в сфере жилищного строительства, которая включает общие положения расследования корыстных посягательств на собственность и служебных злоупотреблений, и отдельные направления расследования: мошенничеств, связанных с привлечением средств инвесторов на строительство жилья; присвоение, растрата имущества или завладение им путем злоупотребления служебным положением (присвоение чужого имущества, которое было вверено лицу или находилось в его ведении; растрата такого имущества должностным лицом; присвоение, растрата или завладение чужим имуществом путем злоупотребления служебным положением, различные виды злоупотреблений в сфере служебной деятельности, связанной с предоставлением публичных жилищно-строительных услуг).

Выделены типичные следственные ситуации первоначального этапа расследования коррупционных уголовных преступлений, совершаемых в сфере жилищного строительства в зависимости от объема информации о событии уголовного преступления и личности преступника, предложены алгоритмы их решения (ситуации, характеризующиеся наличием информации об уголовном правонарушении и причастном должностном лице; ситуации, обладающие отдельными сведениями относительно источника, вида и объема полученной информации, вызывает необходимость в дополнительной проверке данных) и предложены направления расследования и алгоритм проведения процессуальных действий характерных для каждого этапа при различных следственных ситуациях.

Раскрыты организационные основы взаимодействия следователей с сотрудниками оперативных подразделений и уполномоченными работниками контрольно-ревизионных управлений (отделов) путем проведения и реализации материалов ревизии, предоставление следственным подразделениям доступа к вещам и документам, необходимых для проведения следственных (разыскных) действий, общего сбора доказательств, касающихся уголовного производства.

Предложен порядок сбора стороной обвинения доказательств уголовных преступлений, совершаемых в сфере жилищного строительства путем проведения комплекса процессуальных действий и организационных (контрольных) мероприятий, в том числе изъятие (путем временного доступа или обыска) жилищно-строительной документации; применение методов контроля

(инвентаризации, экономико-криминалистического и документального анализа) назначения и проведения ревизии (аудита, служебных и других проверок) допроса свидетелей, потерпевших и подозреваемых; назначение и проведение отдельных видов экспертиз.

Ключевые слова: жилищное строительство, коррупция, должностное лицо, криминалистическая характеристика, уголовное производство, расследование, следственное (розыскное) действие, негласное следственное (розыскное) действие, специальные знания.

Brusso K.M. Investigation of corruption offenses committed in the field of housing. - *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of legal sciences on a specialty 12.00.09 - criminal process and criminology; forensic examination; operative-search activity (081 - Law). - Donetsk State University of Internal Affairs. Mariupol, 2021.

In the dissertation the complex research of legal, theoretical and organizational-tactical bases of criminalistic maintenance of investigation of corruption criminal offenses which are made in the field of housing construction in view of normative provisions of the current criminal procedural legislation is carried out. The characteristics of corruption criminal offenses in the field of housing construction are given and the structure of forensic characteristics is developed, in particular the subject of criminal encroachment and methods, situation, trace and typology of persons committing such criminal offenses are outlined. The circumstances to be established in the criminal proceedings are detailed and the typical investigative situations, versions, tactical tasks of the initial stage of the investigation are specified. The tactics of conducting certain investigative (search) actions and measures to ensure criminal proceedings during the investigation of corruption offenses committed in the field of housing construction have been formed. Difficulties in the organizational support and practice of tactical and forensic support of covert investigative (search) actions during the investigation of such crimes have been revealed. Prospects for the development of the use of special knowledge and the appointment of forensic examinations are outlined.

Key words: housing construction, corruption, official, forensic characteristics, criminal proceedings, investigation, investigative (investigative) action, covert investigative (investigative) action, special knowledge.